

Žene u povijesti filozofije

Ivan Šestak*, Rebeka Šimunković**

Sažetak

Sveučilišni programi povijesti filozofije svjedoče da se ženama koje su se bavile filozofijom poklanja vrlo mala ili neznatna pozornost, zbog čega se može stvoriti dojam da ih gotovo i nije bilo u povijesti »kraljice znanosti«. To međutim ne pogđa zbiljsko stanje stvari. Postojale su žene, počevši već od pitagorejske škole, preko mističarki srednjega vijeka te modernoga i suvremenoga razdoblja, koje su se zaista bavile filozofijom, i to ne samo kao učenice filozofa, nego naprotiv, i samostalno su istraživale i pisale filozofska djela. Filozofija je za mnoge od njih bila usko povezana s njihovim životom, a nerijetko i sa životnom sudbinom. Može se općenito reći da su one unijele strast u filozofski perivoj. Za svoj su se status i ugled u suvremenom razdoblju morale boriti u akademskim krugovima koji im nerijetko ni pravno ni psihološki nisu išli na ruku. Dijelom je i to utjecalo na činjenicu da im misao nije uvijek išla već utabanim stazama filozofskih disciplina, ali je zato pronalazila primjenu na političkom i socijalnom području, na kojima je polučila rezultate koji su postali baština čovječanstva te su danas samorazumljivost. Ključne riječi: filozofkinje, pitagorejke, mističarke, filozofkinje u novom i suvremenom razdoblju

Uvod

Hannah Arendt (1906–1975), američko–njemačka filozofkinja židovskog porijekla, u jednom je intervjuu svojedobno izjavila kako je filozofija već odavno prestala biti isključivo »stvar muškaraca«. Kako to da je tijekom povijesti filozofija ipak bila gotovo stvar muškaraca, dok su se žene njome manje bavile? Valja napomenuti da su se teoretičari tek u drugoj polovici 20. stoljeća počeli baviti proučavanjem misli ženskih zaljubljenica u filozofiju. Istraživanja su pokazala da povijest ove temeljne znanosti obiluje i vrsnim ženama koje su svojim intelektualnim radom, a nerijetko i osebnim načinom života ostavile trag. Njihovu misao i djelovanje nije naravno moguće razumjeti bez društvenog i političkog konteksta nji-

* Prof. dr. sc. Ivan Šestak, Filozofski fakultet Družbe Isusove, Zagreb. Adresa: Jordanovac 110, p.p. 169, 10 001 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: isestak@ffdi.hr

** Rebeka Šimunković, mag. fil., Filozofski fakultet Družbe Isusove, Zagreb. Adresa: Jordanovac 110, p. p. 169, 10 001 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: rebeka_simunkovic@ffdi.hr

hova doba, na koji također valja upozoriti. U nastavku ćemo nastojati prikazati filozofkinje od antičkog pa sve do suvremenog doba. Prikaz naravno niti želi, niti može biti iscrpne naravi, nego nastoji na jednome mjestu objediniti imena barem poznatijih filozofkinja (mnoga od njih uopće ne nalazimo u filozofskim rječnicima i enciklopedijama, pa ni u onim respektabilnim), navesti njihova djela, ukratko prikazati njihov nauk kao i ukazati na literaturu koja je o njima izišla u posljednje vrijeme. Prilog ovime, među ostalim, želi pobuditi interes za tom problematikom povijesti filozofije.

1. Grčke filozofkinje

U Grčkoj je naravno javno djelovanje žene ovisilo o pripadnosti određenom društvenom sloju. Žene siromašnoga socijalnog statusa radile su kao služavke u aristokratskim obiteljima. Žene »srednjega« sloja bavile su se poljoprivredom, vodile neki mali posao unutar svojega kućanstva i odgajale djecu. Pripadnice aristokratskog sloja brinule su se za kućanstvo i odgoj djece, dok su neke od njih posredstvom svojih muževa gajile kontakte s političkim i intelektualnim svijetom, budući da im je izravno bavljenje javnim životom »polisa« bilo onemogućeno.

Općenito prevladava mišljenje kako su se u staroj Grčkoj — kolijevci filozofije — isključivo muškarci bavili filozofskom mišlju. Međutim, proučavajući bilješke grčkih mislilaca, razne predaje nepoznatih autora kao i fragmente misli pojedinih filozofkinja, dolazimo do zaključka da su svako filozofsko razdoblje i filozofska škola imali barem po jednu filozofkinju. Filozofsko promišljanje žena javlja se u Grčkoj i prije 10. stoljeća prije Krista, dakle u predfilozofskom, tj. mitološkom razdoblju zapadne misli. Tako se navodi filozofkinja prirode i proročica Hippo, te prva delfska svećenica Phemonoe, kojoj se (doduše kao i Talesu i Hilonu) pripisuje izreka »Spoznavaj samoga sebe«. Iz filozofskoga razdoblja, dakle iz razdoblja predsokratovaca, koji su napustili »mythos« te se uputili putem »logosa«, a koji su tragali za počelom svih stvari, potječe Talesova suvremenica, filozofkinja prirode i retoričarka Kleobulina iz Rodosa (oko 570. g. pr. Kr.). Od nje su nam sačuvane samo dvije zagonetke, od kojih jednu citira čak Aristotel, a drugu Diogen Laertije.¹

Većina je filozofskih škola bila otvorena samo za muškarce, osim pitagorejske, koja je primala i žene. Tako Jamblihios, autor Pitagorine biografije, uz više od dvjesto imena muškaraca navodi također i sedamnaest žena, od kojih su najpoznatije Theano, Periktione, Damo i Myia, koje su sve živjele oko 500. g. pr. Kr.²

Daleko najpoznatija članica pitagorejske škole bila je Theano iz Krotona, supruga samoga Pitagore, osnivača škole. Theano je poput čitave pitagorejske tradicije zastupala ideju o besmrtnosti duše, ali i mogućnost njezina ponovnog rađa-

1 Usp. U. I. Meyer (eingeleitet und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Antike und Mittelalter*, Achen, 1995, 23–25.

2 Usp. U. I. Meyer (eingeleitet und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Antike und Mittelalter*, 26–27.

nja. Ponovno rođenje duše u neko baš određeno tijelo ovisi o stupnju obdržavanja zakona i življenja u skladu s harmonijom u prethodnom životu. Ova je pitagorejka u jedinom sačuvanom tekstu *O pobožnosti*³ revidirala pogrešno protumačen nauk svoga supruga, prema kojemu stvari stoje u harmoniji s brojem, a ne pronalaze, kako se počelo pogrešno tumačiti, svoj izvor u broju, koji tako postaje počelo stvari. Područje njezina intelektualnog rada nije bila samo filozofija nego i medicina i matematika. Theano je prema predaji vodila raspravu s fizičarom Europhonom, u kojoj je dokazala da sedmomjesečni fetus ima sposobnost za život. Osim toga bavila se i kozmološkim pitanjima. Nadalje, pripisuje joj se teorem »zlatni rez« (ako se neka dužina u jednoj točki podijeli, onda se veći dio odnosi prema čitavoj dužini kao što se manji dio odnosi prema većem dijelu). Iz izvora doznajemo da je napisala rasprave O vrlini, *O Pitagori* i *Poticaj za žene*⁴, ali i još neke spise unutar pitagorejskog opusa. Nakon Pitagorine smrti preuzela je vodstvo škole te okupljala članove koji su se raspršili.⁵

Među ostalim pitagorejkaama poznata je Myia (oko 500. g. pr. Kr.), Pitagorina i Theanina kćerka, od koje je sačuvano samo jedno pismo (Pismo Phyllis, u: *The Pythagorean Texts of the Hellenistic Period*, ed. T. Holger, 1965) te Phytis (3. st. pr. Kr.). One su razradile primjenu principa harmonije — temelj pitagorejske škole — za svakodnevni praktični život žene. Phytis je, kako saznajemo iz jedina dva sačuvana fragmenta njezina spisa *O ženskoj sophrosyne*⁶, isticala važnost vrlina hrabrosti, pravednosti te mudrosti, i to kako za muškarca tako i za ženu. Međutim, navedene su vrline ipak potrebnije muškarcu zbog njegove veće angažiranosti u javnom životu. Ženi je pak za vršenje uloge supruge i majke, u brizi za muža i djecu te u vođenju kućanstva najpotrebnija vrlina umjerenost.⁷

Spominje se i poznata retoričarka i kurtizana (hetera) Aspasia iz Mileta (470—410. g. pr. Kr.), druga žena grčkog državnika Perikla. Kao supruga slavnoga vojskovođe imala je naravno golemi utjecaj u rješavanju političkih problema. Drži se da je čak sudjelovala u planiranju peloponeskih ratova. Njezini opisi tih ratova u formi dijaloga napisani su u skladu s najvećim retoričkim zakonitostima. Tadašnji intelektualci, pa i sam Platon na Sokratova usta u dijalogu *Menexenos*, o njoj zaišta govore kao o vrsnoj retoričarki. Plutarh izvješćuje da je i sam Sokrat s nekoliko svojih učenika bio njezin gost te da su doveli svoje žene kako bi je mogle slušati. Ono pak što je u ovom kontekstu interesantno je da je Aspasia u kući svoga muža organizirala prvi filozofsko–literarni salon, u kojemu su se okupljali filozofi i inte-

3 Theano iz Krotona; *Peri eusebias*, u: *The Pythagorean Texts of the Hellenistic Period*, ed. T. Holger, 1965.

4 Navedene rasprave su objavljene u: *The Pythagorean Texts of the Hellenistic Period*, ed. T. Holger, 1965.

5 Usp. U. I. Meyer (eingeleitet und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Antike und Mittelalter*, 47–49.

6 *Die Oeconomica der Neupythagoreer Bryson*, Kallikratidas, Periktione, Phytis, u: *Rheinisches Museum für Philologie* 70, 1915, 161–223.

7 Usp. U. I. Meyer (eingeleitet und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Antike und Mittelalter*, 51–53, 101–103.

lektualci te raspravljali o sofističkim i političkim temama. I sam je Anaksagora sudjelovao na tim sastancima.⁸

Nadalje, pod grčkim imenom Periktione nalazimo dvije filozofkinje. Prva se stoga naziva Periktione I. (4–3. st. pr. Kr.). U središtu njezine misli je princip harmonije u pitagorejskom smislu. Postizanje harmoničnog života duše spoznajom i samosvladavanjem, skromnošću, životom po vrlini te obdržavanjem religioznih dužnosti obradila je u fragmentarno sačuvanom djelu *O harmoniji žene*.⁹ Periktione II. moderni znanstvenici svrstavaju u peripatetičarke zbog uočenog Aristotelova utjecaja. U djelu *O mudrosti/filozofiji* ona navodi različita predmetna područja, tj. sve vrste bića koja onda obrađuju geometrija, aritmetika i fizika. U temelju ovih disciplina nalazi se harmonija kao zajednički cilj svakog filozofiranja.¹⁰

2. Filozofkinje srednjeg vijeka

Društveni je položaj žene u srednjem vijeku ovisio, kao i u Grčkoj, o pripadnosti određenom staležu. Pripadnice seljačkog staleža svojim su radom bile vezane uz polje i vođenje kućanstva. Plemkinje su također bile vezane za kućanstvo, no ipak se njihovo djelovanje prostiralo i na karitativno područje te rad u raznim crkvenim nabožnim udruženjima. No s druge strane, upravo je vezanost na kućanstvo pridonijela tome da su te žene bile pismene i literarno obrazovane, i to nerijetko mnogo više od svojih muževa, te su mogle podučavati svoju djecu.¹¹

Premda ne pripada ranom srednjem vijeku, nego patrističkom razdoblju, ipak zbog njezine misli i djelovanja valja spomenuti Makrinu Mlađu (327–380), rođenu u aristokratskoj kršćanskoj obitelji u Kapadociji. Uz kršćanski odgoj, zahvaljujući neobičnoj bistrini, primila je poduku iz filozofije, upoznala starozavjetne spise i čudoredne tekstove. Sestra je velikih teologa, kapadočanskih otaca, Bazilija Velikog i Grgura iz Nise. Ovaj drugi je i napisao djelce pod naslovom *Vita Macrinae*¹², u formi dijaloga između njega i sestre Makrine, koje podsjeća na Platonov dijalog *Symposion*, a iz kojega se mogu iščitati mnogi podaci o Makrininu životu, filozofskoj misli, kao i o religiozno–moralnom stanju duha 4. stoljeća. Riječ je o veoma značajnom djelu za kasnije kršćanske hagiografije. Glavna je značajka Makrinine misli njezina antropologija, iznijeta u djelcu *De anima et resurrectione*¹³, u kojemu nalazimo Aristotelov i Platonov koncept duše. Dušu naravno drži stvorenom i be-

8 Usp. U. I. Meyer (eingeleitet und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Antike und Mittelalter*, 57–59.

9 Periktione I., *Über die Harmonie der Frau*, u: *Die pythagoreischen Frauen, Sämtliche Werke* 24, Leipzig, 1794ff.

10 Periktione II., *Peri sophias*, u: *The Pythagorean Texts of the Hellenistic Period*, ed. T. Holger,? bo 1965.

11 Usp. U. I. Meyer (eingeleitet und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Antike und Mittelalter*, 129–134.

12 St. Gregory of Nissa, *The Life of St. Macrina*, u: *Medieval Women's Visionary Literature*, 77–82.

13 Nyssa, Gregor von, *Lebensbeschreibung seiner Schwester Makrina und Gespräch mit Makrina über Seele und Auferstehung*, u: *Bibliothek der Kirchenväter*, Bd. 56, 1927.

smrtnom supstancijom. Osim toga, nema nikakve bitne razlike između muškarca i žene, te su prema tome oni jednaki.¹⁴

Roswitha iz Gandersheima (932/935–1000) je također predstavnica ranosrednjovjekovnih misliteljica. Samostan Gandersheim, u kojemu je djelovala, glasovito je kulturno središte Njemačke. Roswitha se osobito zanimala za klasičnu rimsku književnost, za literarna djela Terencija, Horacija i Ovidija. Pisala je legende, historioografska djela o povijesti samostana Gandersheim i otonske dinastije, no najveći dio njezine ostavštine čini šest drama ili komedija: Gallicanus, *Dulcinius*, *Calimachus*, *Abraham*, *Paphnutius* i *Sapientia*.¹⁵ Nakon čitanja Terencijeva prikaza žene kao nedostojnog bića, Roswitha odlučuje ugraditi u svoja djela lik svete i kršćanske žene kao antipod poganskim ženama. Žena svojom promišljenošću nadmašuje muškarca, a svojom je duhovnošću spasiteljica i pružateljica utjehe. Roswithin je uzvišeni ideal i uzor naravno Marija, koja je živjela u čistoći i intenzivnim duhovnim životom.¹⁶

U visokom srednjem vijeku, s općenitim razvojem društveno–ekonomskih odnosa, ženama se otvara područje trgovine, izrade tekstilnih predmeta, minijatura, kaligrafija i sl. Osnivanjem visokoobrazovnih ustanova također im se omogućuje i obrazovanje. Na prve žene–liječnice nailazimo već u 11. stoljeću. Tako je povijest zabilježila i prvu kirurginju imenom Francesca (oko 1321), a njih će kasnije na učilištima biti znatan broj. Valja napomenuti da znanstvene ustanove tek prijelazom s 15. na 16. stoljeće počinju postupno zatvarati vrata ženama, onemogućujući im izobrazbu. Osim toga, istina je da je mistika bila pratiteljica svih povijesnih razdoblja, a ne samo srednjega vijeka. No osobitost srednjovjekovne mistike očituje se u prisutnosti žena–mističarki, koje usporedno njeguju i filozofsku misao. Svoja mistična iskustva prenose verbalnim ili pisanim načinom.¹⁷

U znanstvenoj se literaturi obično navodi Meister Eckhart kao srednjovjekovni osnivač mistike kao posebnog izvora znanja. Međutim, gotovo je nepoznato da je utemeljiteljica mistike u Njemačkoj, a ujedno i najpoznatija srednjovjekovna mističarka, ali i teologinja, što znači i filozofkinja, bila Hildegard von Bingen (1098–1179). Već je kao dijete, kako zapisuje u svom djelu *Vita*, imala vizije i mogućnost uvida u stanja stvari, koji je drugima bio uskraćen. U dobi od petnaest godina postala je benediktinkom. Napisala je više djela o mistici, pa i dva o medicini, ali

14 Usp. U. I. Meyer (eingeleitet und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Antike und Mittelalter*, 167–169; usp. C. W. Wolfskeel, Makrina, u: M. E. Waither, *A History of Women Philosophers*, v. I/600 BC — 500 AD, Dordrecht, 1987, 139–168. Za opširnije proučavanje usporedi: R. Abrecht, *Das Leben der heiligen Makrina auf dem Hintergrund der Thekla–Traditionen*, Göttingen, 1986; E. M. Synek, *Heilige Frauen der frühen Christenheit*, Würzburg 1994, 150–172.

15 Walther Berschin (ed.), Hrosvith: Opera Omnia (Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana), München und Leipzig, 2001.

16 Usp. U. I. Meyer (eingeleitet und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Antike und Mittelalter*, 183–189; usp. M. E. Waither, Roswitha of Ganderheim, u: M. E. Waither, *A History of Women Philosophers, Medieval, Renaissance and Enlightenment Women Philosophers*, v. II/500–1600, Dordrecht, 1989, 310–315.

17 Usp. U. I. Meyer (eingeleitet und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Antike und Mittelalter*, 142–148.

njezino najpoznatije djelo je *Scivias Domini*¹⁸ (Upoznaj putove Božje), što je zbirka od 26 viđenja koja razmatraju odnos Boga i čovjeka u stvaranju, otkupljenju i Crkvi. Hildegardin sustav u biti sačinjavaju Bog, svijet i čovjek. U djelu *Liber divinatorum operum*¹⁹ donosi kozmološku razradu odnosa svijeta i čovjeka. Oni stoje u međusobnoj povezanosti, a podržava ih vječni božanski logos. Budući da je čovjek razumsko i slobodno biće, obvezuje ga dužnost moralnog djelovanja. On na putu uzdizanja prema Kristu, koji je vrhunac i završetak stanja cjelokupnog uzdizanja prema savršenosti, prolazi kroz stanja kušnje i rasvjetljenja. Hildegardin nauk o čovjeku pronalazi svoj temelj u Sv. pismu. Čovjek je slika Božja, a čovjek su i muškarac i žena, od trenutka začeća jednaki. Njihov odnos obilježen je uzajamnošću i upućenošću jedno na drugo, a nju dodatno učvršćuje zakletva vjernosti. O tome govori u svom djelu *Liber divinatorum operum*.

Ova njemačka mističarka postala je traženom javnom referencijom, kojoj su po savjet hrlili ne samo obični ljudi nego i svećenici, potom sveci (npr. Bernard iz Clairvauxa), vladari (Friedrich I Barbarossa), pa i sami pape (Eugen III i Anastazije IV). Svojim je životom i djelovanjem postala uzorom mnogim djevojkama, koje su je kao magistru zaželjele slijediti u njezinu načinu života. Budući da je klauzuru, u kojoj je i sama provela trideset godina, smatrala nedostatnom za ostvarenje savršenstva, odlučila je unatoč protivljenju tamošnjega opata ne samo osnovati poseban samostan (Rupertsberg blizu Bingena) nego ga učiniti i neovisnim od muškoga.²⁰

U srednjemu vijeku nailazimo i na jednu od najučenijih žena onoga doba, misliteljicu Heloisu d'Argenteuil (1098–1164), čiji je nauk međutim zasjenila njezina nesretna ljubav s Petrom Abelardom, najglasovitijim tadašnjim učiteljem i filozofom u Parizu. Ona se u svojoj misli usredotočuje na analizu ljubavi i braka. Ljubav je uzajamno darivanje dvoje ljudi. Brak je pak prijateljstvo koje se temelji na obostranom uvažavanju supružnika. Tek onaj život u braku dovodi do sreće, u kojemu se supružnici odnose jedno prema drugome kao prema onome najvrednijemu na zemlji! Heloisa osim toga ističe kako brak u kojemu povezanost supružnika nije utemeljena na jednakoj i duhovnoj razini postaje prostitucijom, a bračni život grob ljubavi.²¹ Ovakvom sublimnom poimanju braka, koje se temelji na uzajamnom pristanku i naklonosti supružnika, koje je potpuno odbacilo ženidbu pod prisilom ili dogovorom roditelja, pridonijelo je zasigurno kršćanstvo te time poglavito zaštitilo ženu.²²

18 Hildegard of Bingen, *Scivias Domini*, translated by Columba Hart and Jane Bishop, New York, 1990.

19 Hildegardis Bingensis, *Liber divinatorum operum*. A. Derolez and P. Dronke eds., *Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis CCCM 92*, Turnhout, 1996.

20 Usp. U. I. Meyer (eingeleitet und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Antike und Mittelalter*, 201–208; usp. Elisabeth Gössmann, Hildegard of Bingen, u: Mary Ellen Waithe, *A History of Women Philosophers, Medieval, Renaissance and Enlightenment Women Philosophers*, 500–16000, v. II, 27–66.

21 Usp. U. I. Meyer (eingeleitet und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Antike und Mittelalter*, 221–225.

22 Usp. U. I. Meyer (eingeleitet und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Antike und Mittelalter*, 154–160.

Filozofkinje kasnoga srednjeg vijeka promišljaju vlastito mistično iskustvo. Oko 1200. godine započinju se u Nizozemskoj, Belgiji, Njemačkoj i Francuskoj osnivati laička udruženja djevojaka i udovica, tzv. *begina*, u čije samostane ulaze djevojke iz siromašnijega društvenog sloja te se posvećuju molitvi, njezi bolesnika, tkalačkom umijeću. One nisu bile podvrgnute nikakvoj reguli, nego su u svako vrijeme mogle otići. Udruženja nisu imala za cilj reformirati Crkvu, kako ih se isprva optuživalo, nego poboljšati status žene unutar Crkve, omogućivši joj samostalno vođenje kršćanskog života prema praktičanskom idealu. U tom je smislu »begina« pojam koji označava pobožnu i čudorednu ženu.

Na takav su se način života odlučile mističarke Mechthild von Magdeburg (1210–1282) u zajednici begina u samostanu Helfti te Beatrijs von Nazareth (1200–1268) u Nizozemskoj. Mechthildina je mistična iskustva uredio njezin ispovjednik Heinrich von Halle u šest knjiga pod naslovom *Lux divinitatis fluens in corda veritatis*.²³ U djelu su obrađeni odnosi Boga, čovjekove duše i ljubavi. Mechthild uspoređuje odnos Boga i čovjeka s ljubavlju između muškarca i žene. Kao što je čovjek ovisan o Bogu, tako je i Bog ovisan o ljudskom stvorenju. Bog je u svemu, pa i u čovjeku. Božja se ljubav, koja je poput svjetla, ulijeva u izabranu ljudsku dušu. Mistična refleksija ove begine usredotočuje se na Božji odabir ljudskih duša, u kojima će Božje *svjetlo* probuditi žudnju za sjedinjenjem s njime. Sjedinjenje s Bogom odvija se kroz sedmerostruki put. Valja napomenuti da je i sam Meister Eckhart našao nadahnuće u nekim njezinim mislima, primjerice u težnji Boga za dušom, prisutnosti Boga u svemu, u poništenju duše itd.

S druge strane, mistična iskustva Beatrijs von Nazareth svrstavaju se u kristološku mistiku. Sedmerostruki put uzdizanja duše prema jedinstvu s Bogom opisala je u djelu *Seven Manieren van Minne*.²⁴ Čovjek se najprije mora osloboditi samovolje. Čežnja duše za uzdizanjem je tako snažna da izaziva u čovjeku bolne impulse. Uranjanjem u Boga duša gubi razumske moći jer je one više ne mogu slijediti. U takvom stanju Bog vlada dušom. Nakon ekstatičnog stanja njezina sjedinjenja s Bogom, koji ju je ispunio svojom ljubavlju, ona se vraća u normalno egzistirajuće stanje.²⁵

Francuska mističarka i begina Marguerite Porete (1255–1310) u svojem djelu *Le miroir des âmes simples*²⁶ također opisuje uzdizanje duše Bogu u sedam faza. Cilj je, kao i u prethodnih mističarki, dopuštanje da sam Bog prožme dušu ljubavlju te se ona sjedini s Kristom. No ipak postoji razlika s obzirom na njezine prethodnice: duša se čak mora osloboditi vrlina koje bi joj bile na pomoći na duhovnome putu. Drugim riječima, ona mora postati poništena duša, tj. slobodna od

23 Mechthild von Magdeburg, *Das fließende Licht der Gottheit*, Margot Schmidt (prijevod, uvod, komentar), Einsiedeln, 1955.

24 Beathrice of Nazareth, *Seven manieren van Minne, u: Petroff, Elizabeth Avilda (prijevod), Medieval Women's Visionary Literature*. Oxford, 1986.

25 Usp. U. I. Meyer (eingeleitet und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Antike und Mittelalter*, 235–254.

26 *Speculum simplicium animarum*, ed. P. Verdeyen (Corpus christianorum, continuatio Mediaevalis LXIX), 1986.

vrлина i slobode volje, jer u trenutku sjedinjenja s Bogom živi samo od Božje ljubavi. Samo se u poništenju duša ispunja Božjom ljubavlju te postaje slobodna. Marguerite Porete je također zastupala ideju da duši nisu potrebna nikakva crkvena ni moralna pravila u oslobađanju od svake navezanosti, nego samo ljubav prema Bogu. Zbog ovoga je bila optužena za herezu godine 1309. Biskup Phillipe de Marigny pokrenuo je protiv nje proces. Nekoliko joj se puta u tamnici pružala prigoda da opozove svoje tvrdnje, što je međutim odbila. Godine 1310. osuđena je za herezu i spaljena na poznatom pogubilištu na Place de Grčve u Parizu. Spisi izvješćuju da je na lomaču išla ponosno.²⁷ Novija istraživanja pokazuju da su se njezinim mističnim postavkama nadahnjivali njezini bliži suvremenici, mistici Meister Eckhart (1260—1327) i Heinrich Seuse (1300–1366).

3. *Filozofkinje renesanse i novoga vijeka*

Zanimljivo je da razdoblje renesanse, kako bi neki možda očekivali, nije donijelo napredak u ženinu pozitivnom samoostvarenju, nego prije nazadak. Propašću feudalnih društvenih odnosa započinje novi način privređivanja, u kojemu glavnu riječ imaju muškarci, dok je za ženu bio rezerviran dom. Mogućnost obrazovanja su imale bogate žene koje su mogle biti i učiteljice, ako su u tome uspjele.²⁸

Među renesansnim filozofkinjama susrećemo izvrsnu retoričarku nazvanu »ukras Italije«, rodnom iz Venecije, imenom Cassandra Fedele (1465–1558). Postala je poznata svojim Govorom na sveučilištu u Padovi, te je time ušla u povijest kao prva žena koja je održala govor u javnoj obrazovnoj instituciji. Isticala je blagodati koje čovjeku i društvu u cjelini donosi bavljenje filozofijom: ona čovjeka čini sretnim, a društvo potiče na dobro djelovanje na političkom i pravnom području. Pored spomenutoga govora u Padovi, glasovit joj je Govor u pohvalu umjetnosti, kao i nikada dovršene rasprave: *De scientiarum ordine*, *Digressioni morali*, *Elogi degli uomini illustri*.²⁹

Tu je i jedna od najpoznatijih i najplodnijih filozofkinja talijanske visoke renesanse, širinom izobrazbe pravi polihistor, imenom Laura Cereta (1469–1499). Bila je toliko glasovita i cijenjena da je pokopana u katedrali u Brescii. Opus joj obuhvaća uobičajene književne vrste humanizma i renesanse: pisma, govore i satiričke spise. Omiljene su joj teme bile one iz moralne filozofije, ali je od filozofa spomenula samo Epikura — i to u pozitivnom svjetlu, kao onoga koji se u postizanju životne sreće ravna umjerenošću. Bila je jedna od rijetkih koja se, osobito u svojim satiričkim spisima, zauzimala za prava žena. Ukazivala je na nužnost njihova

27 Usp. U. I. Meyer (eingeleitet und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Antike und Mittelalter*, 283–288.

28 Usp. U. I. Meyer (eingeführt und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Renaissance und frühe Neuzeit*, Aachen, 1996, 29–49.

29 Usp. U. I. Meyer (eingeführt und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Renaissance und frühe Neuzeit*, 113–128.

obrazovanja, na što imaju pravo, i dostatne intelektualne sposobnosti, zahvaljujući zajedničkoj ljudskoj naravi.³⁰

Među ostalim filozofkinjama renesanse možemo spomenuti Isottu Nogarola (1418–1466), Costanzu Varanno Sforza (1426/28–1447) i Tulliu D’Aragona (1508/10–1556).

Početak ranoga modernog razdoblja, koje svjedoči o velikim političkim, socijalnim i znanstvenim promjenama i nazorima, također bilježi svoje zaljubljenice u filozofiju. Što se pak tiče položaja žene u javnom životu općenito, on se još više pogoršao, pa su tako i žene–filozofkinje prije rijetka pojava. Tom razdoblju pripadaju Olympia Fulvia Morata (1526–1555), Moderata Fonte (1555–1592), Lucrezia Marinella (1571–1653), Anne Finch Conway (1631–1679), Juana de la Cruz (1651–1695). Mi ćemo ovdje zbog nedostatka prostora izdvojiti dvije filozofkinje: Annu Mariu van Schurmann te Margaret Cavendish.

Anna Maria van Schurmann (1607–1678) najpoznatija je filozofkinja svojeg razdoblja. Bila je neobično nadareno dijete koje je steklo enciklopedijsko znanje iz raznih područja, a da nikada nije pohađala nikakvu službenu školu. Akademski i znanstveni svijet je upoznao na otvaranju novog sveučilišta u Utrechtu, kada je ispjevala prigodne stihove na latinskom jeziku. U sebi je utjelovila ono što će kasnije obilježiti francusku salonsku kulturu, tip žene »femme savante«. Napisala je više djela, no najpoznatije je ono pod naslovom *De capacitate ingenii muliebris ad scientias*³¹ (1638), u kojemu razlaže potrebu da i žene studiraju. Prije svega, one su za to sposobne kao i muškarci, a spoznaja svijeta i Božjega stvorenja za njih ne može biti štetna.³²

Margaret Cavendish (1623–1673) najpoznatija je engleska filozofkinja ranoga modernog doba i prva žena koja je samostalno razvila sustav filozofije prirode. Njezin suprug osnovao je Newcastle–krug, koji je okupljao grupu filozofa i znanstvenika koji su međusobno gajili znanstvenu razmjenu, i od kojih je Cavendish zadobila mnoge filozofske spoznaje, a i sama je sudjelovala u raspravama o tadašnjim važnim filozofskim temama: o postojanju vakuuma, naravi magnetizma, životu i začecu, boji i vatri, opažanju i znanju, slobodi volje i Bogu. Sa svojim brojnim djelima najplodonosnija je filozofkinja svojega doba. Evo naslova nekih djela: *Philosophical and Physical opinions* (1663); *Nature’s Pictures drawn by Fancies Pencil to the Life* (1656); *Philosophical letters: or, Modest Reflections upon some Opinions in Natural Philosophy Maintained by Several Famous and Learned Athors of this Age* (1664); *Observation Upon Experimental Philosophy* (1666); *The Description of the New Blazing World* (1668); *Grounds of Natural Philosophy* (1668) itd. Unatoč brojnim publikacijama, ipak nije imala pristup javnim

30 Usp. U. I. Meyer (eingeführt und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Renaissance und frühe Neuzeit*, 129–146.

31 Djelo *De capacitate ingenii muliebris ad scientias* sadržano je u: *Opuscula Hebraeca, Graeca, Latina, Gallica, Prosaica et Metrica*, 1648.

32 Usp. U. I. Meyer (eingeführt und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Renaissance und frühe Neuzeit*, 265–278.

znanstvenim udruženjima, pa ni tada osnovanom glasovitom »Royal Society of London«. ³³

4. Filozofkinje u suvremenom razdoblju

Uobičajeno je da se za početak povijesti suvremene filozofije uzima godina Hegelove smrti (1831). U tome razdoblju nailazimo na neke filozofkinje s pretežito socijalnim inklinacijama. Izdvajamo Berthu von Suttner (1843–1914), angažiranu u pacifističkom pokretu, o čemu svjedoči i njezino djelo *Die Waffen nieder*³⁴ (Dolje oružje), i koja je kao prva žena dobila Nobelovu nagradu za mir. Bližak joj je bio i ženski pokret te se zalagala za obrazovanje žena, koje jedino može pridonijeti njihovu oslobođenju. Valja istaknuti da za promjenu društvenih odnosa nije podržavala revoluciju kao borbu klasa, nego postupni reformski kurs ili proces. U tu se plejadu može svrstati i Bečanka Helene Druskowitz (1856–1918), za koju je filozofija poglavito kritika religije, pa time na svoj način čvrsto stoji u plejadi kritičara religije 19. stoljeća. Religiju je smatrala muškom stvari, štetnom prije svega za žene, a muškarce je okrivljavala za sva zla svijeta. Filozofkinjama može biti pribrojena i Louise von Salomé (1861–1937), žena koja je gajila kontakte s umjetnicima svojega vremena, pa i s Nietzscheom, Rilkeom i Freudom. U filozofiji je pak svraćala pozornost na uzajamno djelovanje mišljenja i osjećaja u čovjekovu procesu spoznavanja, a što naravno stoji u suprotnosti s racionalističkim usmjerenjem zapadne filozofije. Politički i pacifistički veoma je aktivna bila Helene Stöcker (1869–1943), inače prva žena s doktoratom iz filozofije, koja se zauzimala za seksualnu emancipiranost žena. Tu valja spomenuti također socijalističku teoretičarku i političarku Rosu Luxemburg (1871–1919), koja se borila za propast kapitalizma revolucijom koju moraju potaknuti mase. Nećemo izostaviti ni Wittgensteinovu prijateljicu Lizzie Susan Stebbing (1885–1943), koja se istaknula na području logike, napisavši djelo *A modern Introduction to Logic* (London, 1930), ali i nastojanjem povezivanja prirodnih znanosti i filozofije. Osim toga zauzimala se za demokraciju te branila temelje morala. Tu je naravno i Sartreova životna suputnica Simone de Beauvoir (1908–1986), koja se zalagala za emancipaciju žena, a na filozofskom području unutar francuskog egzistencijalizma bavila se poglavito pitanjima morala.³⁵

Unutar ženskog pokreta, koji se među ostalim zalagao za zapošljavanje, obrazovanje i pravo na glasovanje žena, nailazimo i na glasove koji žele osigurati majčinstvu neprijepornu kategoriju. U tome se osobito istaknula filozofkinja Gertrud Bäumer (1873–1954), najpoznatiji vođa pučkoga ženskog pokreta u Njemačkoj prije, tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata. Temeljno je pitanje filozofki-

33 Usp. U. I. Meyer (eingeführt und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Renaissance und frühe Neuzeit*, 279–292.

34 Bertha von Suttner, *Die Waffen nieder*, Dresden und Leipzig, 1889.

35 Usp. http://www.dornerverlag.at/downloads/feministische_philosophie (24. 08. 2011)

nje Bäumer bilo: Što je žena? Promatrajući muški i ženski spol pod vidom čovjeka, uviđa se da oba posjeduju jednaku vrijednost zbog ljudske naravi. Za Bäumer je majčinstvo temeljna sastavnica ženstvenosti, a seksualnu slobodu smatra ugrožavanjem ženina dostojanstva. Majčinstvo ne smije biti svrstano isključivo u obiteljsku domenu, nego mora ući u zakonske okvire i strateške planove države. Potreban je veći angažman na području socijalnih prava: otvaranje škola za djevojke, proširenje mogućnosti zapošljavanja žena i poticanje svijesti u žena o političkoj odgovornosti.³⁶

Kao što je poznato, početkom 20. stoljeća nastaje novi filozofski pravac poznat pod nazivom »fenomenologija«. Njegov je osnivač Edmund Husserl (1859–1938). »Meister«, kako su ga zvali njegovi studenti, svojom je fenomenološkom metodom nastojao zasnovati filozofiju kao strogu znanost. Fenomenološki krug okupljen oko njega nije imao samo muške članove, među kojima su svakako osobito mjesto zauzimali Max Scheler (1874–1928), Adolf Reinach (1883–1917), Moritz Geiger (1880–1937) i Theodor Conrad, nego i žene koje su se bavile tradicionalno važnim filozofskim problemima.

Tako valja izdvojiti Husserlovu učenicu Hedwig Conrad–Martius (1888–1966), koja pripada najpoznatijim te opusom najplodnijim filozofkinjama 20. stoljeća. Već se rano morala suočiti s protivnicima žena–filozofa jer joj je promocija u Göttingenu bila onemogućena, te je otišla u München, gdje je dobila ocjenu »summa cum laude«. Habilitaciju joj je god. 1933. onemogućio nacistički režim budući da su joj pronađeni židovski korijeni. Nijedan njezin članak ni studija nisu smjeli prelaziti dvadeset stranica! Stoga je njezino djelo *Das Sein*³⁷ moglo biti objavljeno istom 1957. Kasnije je međutim unatoč tome godine 1949. dobila docenturu za filozofiju prirode u Münchenu, a od 1955. bila je honorarni profesor na istome sveučilištu (mjesto nisu bila plaćena). U svom je filozofskom naporu učinila obrat prema realističnoj, ontološkoj fenomenologiji. Filozofija bitka postala je njezino središnje zanimanje. Filozofsku pozornost svratila je i na istraživanje ontičke strukture realnog kozmosa, osobito prirode. Razmatranju je podvrgla probleme prostora i vremena, zatim problem nastanka, osobito čovjeka, te problem odnosa »duša–tijelo«. Sprovela je i ontološku interpretaciju kvantne teorije te ponovno utemeljenje teorije boja itd. Naslovi nekih njezinih djela su: *Realontologie* (In: *Jahrbuch für Philosophie und Phänomenologische Forschung*, 6, 1923, 159–333), *Abstammungslehre* (München, 1949), *Der Selbstaufbau der Natur* (Hamburg, 1944), *Die Zeit* (München, 1954), *Der Raum* (München, 1958), *Die Geistseele des Menschen* (München, 1960) itd.³⁸

U fenomenološkom krugu pronalazimo još jednu znamenitu filozofkinju, Hedwiginu prijateljicu Edith Stein (1891–1942). Vrlo je rano napustila svoje rod-

36 Usp. U. I. Meyer (eingeführt und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Moderne Zeiten: Das 20. Jahrhundert*, Aachen 1995, 69–86.

37 Hedwig Conrad Martius, *Das Sein*, München, 1957.

38 Usp. U. I. Meyer (eingeführt und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Moderne Zeiten: Das 20. Jahrhundert*, 105–112.

no mjesto Wrocław (Breslau) te pošla na studij filozofije »Meisteru« u Göttingen. Postala je prvom ženom kojoj je Husserl pristao biti »Doktorvater«. U svojoj je doktorskoj disertaciji pod naslovom *Zum Problem der Einfühlung* (Halle, 1917) obradila empatiju, koja u fenomenološkim istraživanjima do tada nije bila obrađivana. Njezin joj je izniman filozofski talent osigurao u Freiburgu mjesto Husserlove privatne asistentice. To je mjesto međutim napustila jer joj kao ženi prema tadašnjim zakonima nije bila moguća habilitacija, a time naravno ni akademsko napredovanje, za kojim je jako čeznula. Za pomoć u toj stvari nije se svojim ugledom osobito založio ni sam Husserl.³⁹ Započela je potom raditi u školi za djevojke u Speyeru, ali se i dalje bavila filozofijom. Nakon obraćenja te prelaska na katoličanstvo godine 1922. glavni joj je cilj postao povezati fenomenologiju s filozofijom Tome Akvinskog. Plodove svoga rada na tome području iznijela je u svom najvažnijem djelu *Endliches und ewiges Sein*⁴⁰, koje je izišlo postumno (1951).

Filozofkinja Stein pripada prvim ženama kojima je uopće bilo dozvoljeno studirati. Ponukana međutim gorkim iskustvom da kao žena nije mogla ostvariti akademsku karijeru, pisala je u svom djelu *Žena*⁴¹ o položaju i ulozi žene u društvu i u Crkvi. S tom je nakanom putovala širom njemačkoga govornog područja držeći konferencije. Njezino je polazište ljudska osoba, u kojoj vidi utemeljenu jednakost dostojanstva muškarca i žene. U svojim izlaganjima uvijek je iznova isticala potrebu obrazovanja žena, i to na svim područjima, pa i na onima koja su im do tada bila zatvorena. Po ulasku u samostan bosonogih karmelićanki u Kölnu 1934. započela je pisati djelo *Znanost križa*⁴², koje je međutim ostalo nedovršeno. Kao što je poznato, nacističke su je vlasti — unatoč tome što je prešla na katoličanstvo, dapače i postala klauzurnom redovnicom — uhitile u karmelićanskom samostanu u Eichtu u Nizozemskoj, kamo je zbog veće sigurnosti bila premještena, te je skončala u Auschwitzu 9. kolovoza 1942. Svoj je život prikazala kao žrtvu za svoj narod. Ivan Pavao II proglasio ju je 1. listopada 1998. svetom, a 1. listopada 1999. godine suzaštitnicom Europe.⁴³

U tome vremenu pronalazimo još jednu fenomenologinju, imenom Gerda Walther (1897–1977), kojoj također neće uspjeti ostvariti sveučilišnu karijeru, premda ju je u toj namjeri snažno podržavao sam Karl Jaspers, koji joj je habilitaciju prihvatio. No Walther je zbog galopirajuće inflacije u Njemačkoj 1925. ostala bez potrebnih materijalnih sredstava za studij. Bila je i socijalno angažirana, što je dala nagovijestiti svojim doktorskim radom *Zur Ontologie der sozialen Gemeinschaft*⁴⁴, u kojem se nalaze neke marksističke postavke. Međutim, postavši asi-

39 Usp. H. –B. Gerl–Falkovitz, *Unerbittliches Licht*, Mainz, 1991, 84–88.

40 Edith — Stein — Gesamtausgabe, Bd. 11/12, Freiburg, 2006.

41 Edith — Stein — Gesamtausgabe, Bd. 13, Freiburg, 2010.

42 Edith — Stein — Gesamtausgabe, Bd. 18, Freiburg, 2007.

43 Usp. U. I. Meyer (eingeführt und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Moderne Zeiten: Das 20. Jahrhundert*, 121–142.

44 Objavljeno je u: Husserls Jahrbuch für Philosophie und Phänomenologische Forschung VI, 1923, 1–158.

stenticom minhenskog psihijatra Alberta Freiherra von Schrenk–Notzinga, zainteresirala se za parapsihologiju, koju je nastojala istražiti fenomenološkom metodom. Drugo je područje njezina zanimanja bila mistika. I sama je godine 1918. imala mistično iskustvo. Fenomenološkom je metodom obradila iskustva nadnaravnoga u djelu *Die Phänomenologie der Mystik* (Freiburg, 1955), koje je još i danas relevantno. Mistika je prafenomen, a mistično iskustvo je doživljaj u kojem Bog postaje zbiljskom datosti.⁴⁵

Misao 20. stoljeća zapamtit će i francusku filozofkinju židovskog porijekla Simone Weil (1909–1943). Bila je vrlo plodna spisateljica, čiji obiman opus ni na francuskom jeziku još nije dostatno vrednovan. Već se u ranoj mladosti započela baviti politikom i političkim aktivizmom, a kao studentica filozofije svoje je kolege i profesore oduševljavala karakternim stavovima. Zbog strastvenog traganja za istinom, koju je pronađenu hrabro izgovarala, energično odbijajući pritom svaki kompromis te čvrsto zauzimajući stav i hrabro ga sprovodeći u djelo, dobila je od svojih prijatelja nadimak »kategorički imperativ u podsuknji«. ⁴⁶ Nakon diplome započela je predavati filozofiju u jednoj školi za djevojke te se istodobno bavila problemom radničkih prava. Iz solidarnosti i radi boljeg razumijevanja teškoća radnika dobrovoljno je otišla raditi u rudnik i u tvornicu automobila Renault. Zgražala se nad ponižavanjem radnika i gaženjem njihova ljudskoga dostojanstva. Nije toliko vidjela problem u samom radu, nego u nehumanim poslodavcima i socijalnoj nejednakosti. Radniku nije teško ustrajati u radu ukoliko mu se prizna njegovo dostojanstvo. Kao aktivistkinja, no ne pripadajući nijednoj političkoj stranci, besplatno je podučavala radnike kulturi i osvješčivala ih u vrijednostima i upravljanju vlastitim životom.⁴⁷

Mnogi su isprva držali da Weil zapravo ne diraju progoni Židova jer je još u mladosti, budući da je bila odgajana u ateističkom svjetonazoru, raskinula sa židovskom tradicijom. To međutim nije bilo tako. Naime već je 1932. pisala o opasnosti nacionalsocijalizma te je predviđjela početak rata i logora.⁴⁸ Prigrllila je kršćanstvo premda se nije službeno krstila. U Katoličkoj crkvi rimskoga tipa vidjela je navodnu opasnost koja prijete od prevelike organizacije. Središte njezinih mističnih tekstova je križ, u kojemu se nalazi jedina nada.⁴⁹ Nakon ulaska nacista u Francusku izbjegla je sa svojom obitelji u SAD. Međutim, zbog solidarnosti sa svojim narodom odlučila je otići u London s nakanom da se vrati u Francusku, gdje bi se pridružila pokretu otpora. Naposljetku je međutim oboljela od tjeskobe te završila u bolnici, gdje iz solidarnosti sa svojim sunarodnjacima nije željela uzimati hranu. Preminula je u sanatoriju od zatajenja srca 24. kolovoza 1943. godine.⁵⁰

45 Usp. U. I. Meyer (eingeführt und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Moderne Zeiten: Das 20. Jahrhundert*, 143–149; usp. L. L. McAlister, Gerda Walther (1897–1977), u: M. E. Waithel (ed.), *A History of Women Philosophers*, vol. 4/ 1900 — today, Kluwer Academic Publisher, 1995, 189–206.

46 Usp. R. Wimmer, *Vier jüdische Philosophinnen*, Leipzig, 1996, 102–103.

47 Usp. R. Wimmer, 126–128.

48 Usp. R. Wimmer, 131.

49 Usp. R. Wimmer, 138–139.

50 Usp. U. I. Meyer (eingeführt und hrsg.), *Die Welt der Philosophin, Moderne Zeiten: Das 20. Jahrhundert*, 159–184.

Ursula I. Meyer u četvrtom dijelu svojega veoma vrijednoga četverosveščanog djela *Die Welt der Philosophin. Moderne Zeiten: Das 20. Jahrhundert* (Aachen, 1998), uz pomoć kojega je najvećim dijelom i napravljena posljednja točka ovoga prikaza, u završnom poglavlju nabraja filozofkinje iz vremena nakon Drugoga svjetskog rata. Pored već spomenute Simone de Beauvoir, navodi sljedeće žene te ukratko razlaže njihovu misao: Susanne Langer, Hannah Arendt, Mary Daly, Sarah Kofman, Luce Irigaray i Martha Nussbaum. Osim H. Arendt, kojoj ni muški filozofi nisu mogli zaniijekati filozofsku kompetenciju, ostale su filozofkinje — koje su bile djelatne i na drugim humanističkim područjima — i u zemljama gdje je filozofija na visokoj cijeni gotovo nepoznate, te bi ih valjalo prikazati u nekom zasebnom prilogu.

Zaključne misli

Iz izloženoga proizlazi da su se unatoč premoćnoj prisutnosti muškaraca ipak i žene bavile filozofijom kao najplemenitijom znanosti. Dapače, već od samih početaka »logosa« filozofija nije bila isključivo stvar muškaraca jer je primjerice pitagorejska škola imala otvorena vrata za žene koje su svoju mudrost znale iskoristiti u političke svrhe. Teško je međutim vrednovati misao antičkih filozofkinja, budući da je sačuvana tek u fragmentima. Nasuprot općenito raširenim predrasudama o srednjemu vijeku, koje bi netko automatski mogao protegnuti i na žene, mogli smo vidjeti da su one imale pristup obrazovanju. U tom su se razdoblju osobito isticale mističarke, koje su napisale istinska znanstvena djela, a neke su njihove misli utjecale i na samoga Meistera Eckharta, kojega se smatra osnivačem srednjovjekovne mistike. Novovjekovno razdoblje bilježi uistinu skroman broj žena filozofkinja. U razdoblju suvremene filozofije, unatoč nepovoljnim društvenim okolnostima, pa i upravo zbog njih, jačala je ženska filozofska struja. Ona je svojim većim dijelom bila socijalno angažirana te je polučila velike uspjehe od povijesnog značenja na socijalnom i političkom području. Druge su se pak filozofkinje ovoga razdoblja, kao što smo vidjeli, bavile tradicionalno značajnim filozofskim problemima spoznajno–teoretske i ontološke naravi.

Women in the History of Philosophy

Ivan Šestak^{*}, Rebeka Šimunković^{**}

Summary

University programs in the History of Philosophy themselves testify that the consideration given to women involved in philosophy has been very little or negligible, and so the impression might be that they virtually played no part in the history of »the Queen of the Sciences.« However this is far from the truth. There have been women, beginning with the Pythagorean school, and women mystics throughout the Middle Ages and modern contemporary period, who were in fact involved in philosophy not just as students of philosophers, but on the contrary, as those who independently examined and wrote philosophical works. For many of them philosophy was closely connected with their lives and often also with their life's destiny. One could say, generally speaking, that they brought passion into the gardens of philosophy. In the contemporary period they had to fight for their status and reputation in academic circles where they often received no help neither in legal matters nor on the psychological plane. This was partly due to the fact that their thought did not always follow the well trodden paths of philosophical disciplines, but still it found its application in the political and social spheres. There it achieved results which have become mankind's legacy and today are self-understood.

Key words: women philosophers, Pythagorean women philosophers, women mystics, women philosophers in the new and contemporary period

* Prof. dr. sc. Ivan Šestak, Faculty of Philosophy of the Society of Jesus in Zagreb. Address: Jordanovac 110, p. p. 169, 10 001 Zagreb, Croatia. E-mail: isestak@ffdi.hr

** Rebeka Šimunković, mag. phil., Faculty of Philosophy of the Society of Jesus in Zagreb. Address: Jordanovac 110, p. p. 169, 10 001 Zagreb, Croatia. E-mail: rebeka_simunkovic@ffdi.hr